

IVADAS

Pastarasis 23-iasis „Lietuvos archeologijos“, periodinio leidinio, tomas skirtas akmens amžiaus tyrimų problematikai Lietuvoje. Leidinio straipsnių skyriuje nagrinėjama keletas labai svarbių problemų, susijusių su paleolito–mezolito–neolito tyrinėjimais Lietuvoje. Ši knyga reikšminga straipsniais, kuriuose aptariamos pagrindinės akmens amžiaus kultūros, pateikiama nauja jų chronologinė bei tipologinė interpretacija, išryškunami nauji autorių pastebėti ypatumai.

Šio leidinio, skirto akmens amžiaus problemoms spręsti, išleidimas yra tarsi gili sąsaja su akmens amžiaus tyrinėtojo – patriarcho Vandalino Šukevičiaus 150-osiomis gimimo metinėmis. Ši knyga – kaip akmens amžiaus tyrinėjimų tiltas, nutiestas iš XX a. pr. į XXI a., rodantis, kaip išaugo ir išsiplėtojo supratimas apie tokių tolimą ir ūkuose paskendusį akmens amžių. Įvadinis, archeologui V. Šukevičiui skirtas straipsnis, paruoštas dr. G. Zabielos, nuveda mus dar, rodos, į ne taip tolimus laikus, kai buvo tik ką žengti pirmieji žingsniai akmens amžiaus pažinimo link.

Atskirą bloką sudaro straipsniai, skirti neolito laikotarpio problemoms aptarti. Platesnio skaitytojų dėmesio susilauks Dž. Brazaičio ir habil. dr. R. Rimantienės tyrinėjimai, skirti vienai problematikai – Rutulinių amforų kultūros pasirodymui Lietuvoje ir jos interpretacijai. Lietuvos teritorija iki šiolei buvo laikoma už Rutulinių amforos kultūros pasirodymo ribų. Todėl jos išskyrimas pagal šių dienų ir ankstesnių tyrinėjimų medžiagą yra labai svarbus reiškinys archeologijos mokslo srityje. Pagal naujausių tyrimų medžiagą nustatyta, kad šios kultūros paminklų, su juose esama Rutulinių amforų kultūrai priskirtina medžiaga, jau žinoma aštuoniose Lietuvos vietose: Jaros 1-ojoje gyvenvietėje, Jakšiškio pilkapyne (Anykščių r.), Kretuono 1-ojoje gyvenvietėje (Švenčionių r.), Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje (Palangos m.), Gribašos 4-ojoje, Katros Ištakų, Katros 2-ojoje gyvenvietėse (Varėnos r.) ir Mitraukos kaime prie Senosios Varėnos miestelio (pagal archyvi-

nę medžiagą). Ši gyvenvietė aptinkamų radinių geografija rodo, kad Rutulinių amforų kultūra vėlyvojo neolito laikotarpiu buvo paplitusi visoje Lietuvos teritorijoje. Dž. Brazaitis savo straipsnyje nurodo, kad Rutulinių amforų kultūra plačiausiai galėjo būti paplitusi Vidurio Lietuvoje, kur aptinkama daug pastarajai kultūrai būdingų titnaginių kirvelių. Habil. dr. R. Rimantienė teigia, kad Šventosios 6-osios gyvenvietės inventorius iš visų prie Šventosios lagūnos buvusių gyvenvietėse aptiktų radinių labiausiai artimas Rutulinių amforų kultūrai. Mokslininkė straipsnyje pažymi, kad pastaroji kultūra turėjo didelę įtaką gamybinio ūkio raidai vėlyvajame neolite.

Habil. dr. A. Girininko straipsnis skirtas virvelinės keramikos išplitimo Rytų Pabaltijyje, jos įtakos vietinėms Narvos ir Nemuno kultūroms klausimams nagrinėti. Pateikiama statistinė medžiaga apie Virvelinės keramikos kultūros gyvenvietes, palaidojimus rodo, kad tai būta karingų genčių, plitusių Rytų Pabaltijyje ir kontroliavusių žaliavos gavybos centrus. Pagal Virvelinės keramikos kultūros gyvenviečių kultūrinių sluoksnių neišraiškingumą kol kas kalbėti apie jų ūkininkavimą Rytų Pabaltijyje neįmanoma. Straipsnyje nurodoma, kad Virvelinės keramikos kultūra reikšmingesnio poveikio vietinėms Narvos ir Nemuno kultūroms nepadarė.

Naują Narvos kultūros keramikos chronologinę ir tipologinę struktūrą pateikia archeologas Dž. Brazaitis straipsnyje, skirtame narviškosios keramikos stiliams Rytų Lietuvoje aptarti. Autorius išskiria šešis narviškos keramikos stilius, remdamasis Kretuono 1-osios gyvenvietės tyrimų duomenimis. Šiame straipsnyje išdėstoma nauja Narvos kultūros keramikos raida Rytų Lietuvoje pagal minėtoje gyvenvietėje aptiktas keramikos formas ir ornamentą.

Gana svarbus ir reikšmingas yra archeologo G. Piličiausko straipsnis, skirtas neolitinei Nemuno kultūrai Pietų Lietuvoje. Nemuno kultūros raida apžvel-

giama pagal tris: ankstyvojo, viduriniojo ir vėlyvojo neolito laikotarpius. Pirmąjį, neolitinės Nemuno kultūros, tradiciškai vadinamą Dubičių tipo etapą autorius siūlo laikyti pereinamuoju laikotarpiu tarp mezolitinės Nemuno ir neolitinės Nemuno kultūrų, o neolitinę Nemuno kultūrą pradėti sieti tik su buvusiu antruoju *Lysaja Gara* etapu, kai pastebimi žymiausi neolitinės Nemuno kultūros požymiai. Straipsnyje pateikiama įdomi medžiaga iš ankstyvojo neolito pabaigos kai pasireiškia Dubičių tipo ir Narvos kultūros keramikos ypatumai. Autorius nurodo, kad Pietų Lietuvoje nesiformavo ankščiau išskiriamas trečiasis Nemuno kultūros etapas, o vėlyvoji nemuniška keramika yra archeologinių kultūrų formavimosi ir nykimo laikotarpiais būdinga išdava. Pagal autorių Rutulinių amforų ir Virvelinės keramikos kultūrų keramikos hibridizacija, kuri ankstesnėje mokslinėje literatūroje buvo labai plėtojama, yra pervertinama. Įtaigūs ir reikšmingi autoriaus neolitinės Nemuno kultūros tyrinėjimai padės geriau pažinti neolitinę kultūrą Pietų Lietuvoje.

Kiti trys straipsniai skirti paleolito ir mezolito problematikai Lietuvoje. Dr. T. Ostrauskos straipsnis skirtas Kundos kultūros tyrinėjimams yra taip pat originalus ir svarbus Lietuvos priešistorėi. Autorius, nagrinėdamas naujausią mezolito laikotarpio medžiagą, savo straipsnyje įrodinėja, kad Kundos kultūra susiformavo Svidrų kultūros pagrindu, kurios genezė vyko Nemuno, Priegliaus ir Narevo aukštupio baseinuose ir tik vėliau išplito visame Rytų Pabaltijyje. Su šia problema yra susijęs ir antrasis dr. T. Ostrauskos straipsnis, skirtas mezolitinės Kudlajevkos kultūrai Lietuvoje. Tai tarsi tęsinys pirmojo straipsnio, kuriame autorius nurodo, kad ankstyvasis Kundos kultū-

ros etapas pasibaigė kai Nemuno baseino aukštupį ir vidurupį preborealiao laikotarpio pirmojoje pusėje užėmė Kudlajevkos kultūra.

Seniausiam mūsų priešistorės laikotarpiui yra skirtas dr. E. Šatavičiaus straipsnis, aptariantis Hamburgo kultūros radinius Lietuvoje. Autorius, nagrinėdamas savo ir ankstesnių tyrinėjimų metu sukauptą medžiagą, įrodinėja, kad galima pagrįstai išskirti Hamburgo kultūros radinius Lietuvoje, kurie išsiskiria iš kitų vėlyvesnių, ir galima būtų juos datuoti Biolingo viduriu ir antrąja puse. Pagal straipsnio autorių Hamburgo kultūros žmonės buvo užklydę regresuojančio senslėnio Švenčionėliai–Vilnius–Merkinė–Varšuva–Berlynas–Hamburgas pakrantėmis.

Lietuvos archeologijos publikacijų skyriui pristatoma dr. V. Juodagalvio ir habil. dr. A. Girininko tyrinėtų Glūko 10-osios (Varėnos r.) ir Pakretuonės 1-osios (Švenčionių r.) gyvenviečių medžiaga, pateikiama jų tipologinė ir kultūrinė interpretacija.

Diskusijų skyrelyje dr. T. Ostrauskas aptaria dr. E. Šatavičiaus darbuose pateiktą vėlyvojo paleolito periodizaciją bei neseniai pasirodžiusią Michalo Kobusievičiaus (Michał Kobusiewicz) monografiją „*Ludy łowiecko–zbierackie północno–zachodniej Polski*“.

Šis straipsnių ir publikacijų rinkinys yra svarbus ir reikšmingas seniausios Lietuvos priešistorės tyrinėtojų darbas. Tenka pasidžiaugti, kad Lietuvoje susiformavo jauna akmenologų karta, kuri drąsiai ir ryžtingai imasi spręsti sudėtingų Lietuvos priešistorėi iškilusių problemų. Autoriai dėkoja visiems, padėjusiems tirti akmens amžiaus paminklus ir leidėjams, prisidėjusiems prie šio leidinio parengimo.

ALGIRDAS GIRININKAS